

Programma | 100 jaar Winkler Prins

Programma van de bijeenkomst in het

Concertgebouw te Amsterdam • 9 oktober 1970 te 20.30 uur

100
JAAR
WINKLER
PRINS

Henegouwoest.
Vrouw (Eene) is een volwassen persoon van het vrouwelijk geslacht. Zoowel de toestand als de behandeling der vrouw is afhankelijk van de denkbeelden, welke het sterkere geslacht koestert omtrent hare waarde. Bij de weelderige Oosterlingen werd zij beschouwd als een wezen, bestemd om de zinnelijke lusten van den man te bevredigen, en bij de barbaarsche volken als een lastdier, dat de moeilijkste werkzaamheden moest dragen. In het algemeen is de gest. der vrouw ellendiger naarmate de gest. der man meer beschaafd is.

kerkelijke feesten als volksfeesten worden beschouwd. Volksfeesten droegen steeds den stempel van den tijd, waarin zij gevierd werden en leverden alzoo een maatstaf voor de volksontwikkeling en volksbeschaving. Als voorbeelden noemen wij het voormalig „katkneppelen" en „palingtrekken" in ons Vaderland, de hedendaagsche „stierengevechten" in Spanje en het „boksen" en de „banengevechten" in Engeland. Van beter allooit, schoon nog niet van barbaarscheheid vrij te pleiten, zijn de „harddraverijen" en de „hardlooperijen op schaatsen", terwijl zich inzonderheid in de wedstrijden van redrijks en van zangvereenigingen een edeler geest openbaart. Tot opluistering van volksfeesten bezigt men muziek en dans, masklimmen, talhouttrappen enz., en vooral vuurwerk.

Honderd Jaar Winkler Prins

Het is niet overdreven te stellen dat de maatschappij in de 100 jaar die verstreken zijn sedert het verschijnen van de eerste druk van de Winkler Prins Encyclopedie, onherkenbaar is veranderd. Haar functie als registratiemiddel vervullend, is de encyclopedie – in haar opeenvolgende drukken – de spiegel van dit tijdsbestek. Het 'genre' encyclopedie heeft in die 100 jaar, zowel naar werking als naar inhoud, een radicale verandering ondergaan. Was in 1870 het bezit van een encyclopedie het voorrecht van de enkeling, thans heeft in Nederland een derde van de gezinnen een encyclopedisch naslagwerk. Aan de democratisering van de kennis heeft dit medium al vroeg een duidelijke bijdrage geleverd.

Wat de inhoud betreft: het kennisareaal dat zich in 1970 aanbiedt, is niet alleen bijna onafzienbaar geworden, het heeft bovendien een in betekenis toenemende tegenhanger gekregen: de kritische doordenking van hetgeen op maatschappelijk en ethisch gebied eeuwenlang als vaststaand kon worden aangenomen. Het is duidelijk dat ook deze ontwikkeling haar neerslag moet vinden in de encyclopedie, die immers niet alleen verslag doet van concrete feiten, maar ook, als een radarinstallatie, nieuwe visies en denkpatronen opvangt en vastlegt. Daarmee is één voorwaarde die aan de encyclopedie gesteld kan worden, uit de achterhoede naar de eerste positie opgerukt: de objectiviteit. Deze veronderstelt alzijdige, onbevooroordeelde informatie, die de gebruiker in staat stelt tot een persoonlijk oordeel, gebaseerd op grondige documentatie.

De huidige Winkler Prins Redactie zet de traditie van Antony Winkler Prins voort, de 'overlevering' toetsend en schiftend in het besef dat op een encyclopedie van vandaag een zeer specifieke verantwoordelijkheid rust.

ken, of wellicht de be... dilemma ook onwaar zijn.
Dilettant of liefhebber, afkomstig van het Italiaansche woord *dilettare* (beminnen), noemt men den zoodanige, die de eene of andere wetenschap of kunst enkel beoefent uit liefhebberij, alzoo niet om er eene eigenlijke studie en hoofdvak of eene winstgevende zaak van te maken, maar omdat hij er behagen in schept. Mannen der wetenschap en kunstenaars zijn doorgaans afkeerig van het dilettantismus, omdat het ligt tot oppervlakkigheid voert, maar zij schijnen te vergeten, dat menig dilettant zich voor zijn liefhebberijvak gaarne opofferingen getroost, en hierdoor de uitbreiding van kennis en beschaving bevordert. Ook dient men den dilettant niet te verwarren met den knoeier, die zich door de voortbrengselen zijner verwaandheid en onkunde bespottelijk maakt.
Dilke (Charles Wentworth), een zoon van Charles Wentworth, geboren 17... leden 18...

den man, daarin bestaande, dat de vrouw gerechtigd zou zijn en opgeleid zou worden tot alle bedrijven, welke de mannen als de hante beschouwen. Bij zulk eene emancipatie wordt de bestemming der vrouw uit het oog verloren. De ware emancipatie der vrouw is gelegen in eene vorming, die, zonder het echt vrouwelijke in haar te benadeelen, haar onafhankelijk maakt van alle onbeschaafdheid, onkunde, bekrompenheid en vooroordeel en haar verrijkt met al de schatten van geest en gemoed, waardoor zij aanspraak heeft op den rang eener gewijde priesteres in den tempel van het huiselijk leven.
Vrouwenhaar, zie Pol.
Vrucht, D... plant

den, ... uitbannen van ... benam de gelegenheid, elkander te verstaan. De Curie had tevens van hare zijde den gang der zaken bespoedigd door eene nieuwe regeling, die den invloed der minderheid verlamde, en daarna werd op den 6den Maart aan het Conclie het artikel voorgelegd, dat de Paus in zaken van geloof en zedeleer niet kan dwalen. Na eenige wijzigingen van redactie werd den 24sten April de bepaling omtrent het R. Katholieke geloof en den 13den Juli de bepaling omtrent de Kerk van Christus aangenomen, — de eerste eenstemmig en de tweede met 451 goedkeurende tegen 62 voorwaardelijk goedkeurende en 88 afkeurende stemmen. Toen zonk den tegenstanders de moed in de schoenen en het schrikbeeld eener dreigende scheuring verlamde hunne laatste krachten. Zij verlieten Rome, niet om verzet aan te teekenen tegen hun aangedaan geweld, maar om zich

ning der wetten van voortbrenging en verbruik, — en eindelijk eene miskenning van den Staat, die enkel rechtszekerheid moet verschaffen, maar geenszins in de natuurlijke ontwikkeling der burgers mag ingrijpen — allermint om den luiaard te voeden met het brood van den nijvere. Het Communismus moge voor den één de goedhartige waan van den dag zijn geweest, en voor den ander het uitzigt om zijne armoede door het berooven der rijken te verbanen, — het is zeker, dat het geene toekomst heeft.
Commonus is de naam van een beroemd vorstengeslacht van Rome, oprong, van 1057 tot 12... eedde...

slavenarbeid ook in plantadiekolonien is verwerpelijk. Merkwaardig is het feit: „dat in alle plantadiekolonien met slavenarbeid de eigenaren der plantadijen geruineerd zijn geworden". Het einddoel van eene gezonde koloniale politiek moet zijn, om geleidelijk de kolonien op te voeden tot de bestemming, die zij van zelve, ook tegen wil en dank van het moederland, trachten te bereiken, namelijk, die van zelfstandige staten. Op deze wijze lost de band van heerschappij en onderwerping zich op, tot voordeel van moederland en kolonien beide, in eenen anderen hechten van wederzijds belang, gesterkt door wederkeeringe welwillendheid. Schitterende voorbeelden van dien gunstigen ommekeer levert de verhouding van de Kaartkolonie met ... land, en die van N. A. ... Engre... In het S... van ... nlijke ... alle ... vorderen.

18... Ook werd zij de ... een Spaansche vloot gebom... rd.
Valscherm (parachute) is de naam van een werktuig, waarvan men zich bedient, om uit eene luchtballon met eene niet al te snelle vaart naar den aardbodem af te dalen. Hij heeft de gedaante van een groot, uitgespreid regenscherm, en dit ondervindt over een korten afstand genoeg tegenstand van de dampkringslucht, om de vaart te matigen van den reiziger, die er zich aan vastklemt.
Valschheid is in het algemeen scher... der waarheid en alzoo ... rijp... eid. V...

uen... Theosophie (godswijsheid) noemt men eene meer gemoedelijke dan wetenschappelijke en wijsgeerige kennis van God en de goddelijke dingen, — inzonderheid zoodanige goddelijke wijsheid, welke door buitengewone verlichting het eigendom is der mystiek. Men geeft dien naam in het algemeen aan alle mystieke stelsels. Men vindt theosofische leerbegrippen bij de meeste godsdienstige secten van Oud-Azië, doch ook wel bij de pantheistische dweepers van het Westen. Tot de merkwaardigste theosofen van den nieuwere tijd behooren Jacob Böhm, Weigel, Swedenborg, Saint Martin en von Baader. Theoramonos, een Athener, een ... aanvankel... arch...

Het voedsel dient vooral gepast te wezen voor de leefwijze. Lichaamsbeweging bespoedigt de stofwisseling; wie nu wegens hun bedrijf of uit liefhebberij de spieren sterk inspannen, hebben behoefte aan eene groote hoeveelheid krachtig voedsel, en indien zij zich met weinig maaltijden dienen te vergenoegen, zullen zij zich zeer goed bevinden bij eene spijs die „staat in de maag", zoo als pekelvleesch, harde eijeren, erwten, boonen, kaas enz., alsmede bij krachtig bier; terwijl aan hen, die daarenboven gruijnen tijd in een killen, vochtigen dampkring moeten verkeeren, zooals matrozen, visschers enz., een glas sterken drank — met verlof der afschaffers! — zeer heilzaam werkt, om de nadeelige gevolgen van eene al te groote afkoeling der huid te voorkomen, daar de alkohol zoowel ... omloop ...

Schouder, zie Geraamte.
Schout-bij-nacht is de laagste rang der vlagofficieren, gelijkstaande met dien van generaal-majoor bij de landmagt. Te voren moest de schout-bij-nacht gedurende den nacht het toezigt houden op de vloot; vandaar de naam. Hij voert zijne vlag aan de bezaansteng, en kommandeert doorgaans de vóór- of achterhoede eener vloot. — In vroegeren tijd werd eene vroedvrouw ook wel met den naam van schout-bij-nacht bestempeld.
Schouten, onder dezen naam vermelden

zal Van de naam de naam de naam

Streeker begint zij echt te bestaan.
• **Biljart**, afkomstig van het Fransche woord *bille* (bal). Onder de spelen, die tot afwisseling moeten dienen voor vermoedende beroepsbezigheden, bekleeft ongetwijfeld het biljartspel met het verouderde of minder gebruikelijke malen, kolven, kegelen enz. een hoogen rang, omdat het niet alleen beweging des lichaams, maar ook eene groote mate van overleg en behendigheid vereischt. Geen wonder derhalve, dat het algemeen is verspreid en dat koffijhuis- en logementhouders zich gaarne de aanzienlijke kosten van een goed biljart getroosten, wel wetende, dat het eene hooge rente oplevert. Het is te betreuren, dat in den regel alleen mannen het voorrecht genieten van het biljartspel, daar het evenzeer geschikt is voor het schoone geslacht.
Niets is gemakkelijker te verkrijgen dan de kennis der regelen van het biljartspel. Het is niet noodig, dat men de balen en de

woonlijk uit de arvan den regel in de tandklein.

Wie op jeugdigen of middelbaren leeftijd tanden verliest, vervangt ze wel eens door *kunsttanden*, ja, velen, die nagenoeg al hunne tanden moesten missen, voorzien zich van een *kunstgebit*. Men vervaardigde eerst kunsttanden van de tanden van het nijlpaard, daarna bezigde men tanden van menschen, doch tegenwoordig enkel emailtanden, hoofdzakelijk uit porselein bestaande. Men moet kunsttanden alleen daar laten inzetten, waar zij werkelijk nut kunnen aanbrengen, daar zij wel eens zeer nadeelig kunnen werken op de natuurlijke, nog in den mond aanwezige tanden. Slechts die tanden zijn volkomen onschadelijk, die stift in den nog gaaf wortel van de tanden.

en omvallen, schijnt het een onverschilligheid met de deelen.

Hier is nadeelig, wanneer het in overtollige hoeveelheid of op onpaste tijden gedronken wordt, of als het bepaald slecht van hoedanigheid is. Wie aanleg heeft voor beroerte, vermijde het gebruik van bier. Zuur of zout bier veroorzaakt koliek en diarrhë. Vervalschte bieren zijn dikwijls oorzaken van ongesteldheden. Wie bij biergebruik gezond wil blijven, drinke niet meer dan een Ned. kan daags. Voor herstellende of door vermoeienis uitgeputte personen is het zeer nuttig. Het ware om die reden te wenschen, dat in ons Vaderland alle belemmeringen en belastingen van de bierbereiding verdwenen, zoodat de werkmans in de gelegenheid werd gesteld, om voor billijken prijs goed bier te bekomen. Dan kon het als volksdrank, eene onheilbrengende rituaal ver-

en de toestand van den zieke wordt genoemd. Bontijds veroorzaakt het baden onnag, omdat de krachten reeds te veel geweken zijn, doch men geve in zoodanig geval opwekkende middelen, goeden wijn, koffij, chinine of iets dergelijks. Aan eene volgehouden behandeling met koud water biedt de koorts slechts zelden wederstand, als de lijder daarbij bezwijkt, zouden ook andere middelen hem niet geholpen hebben. Iedere koortsaïe moet zich, behalve in het tijdperk van koud, hetwelk de was van het bed ver-
de was van het bed ver-

Van de naam de naam de naam
• **Werkuigkunde** (mechanica is de naam van eene wetenschap, die de beweging en de werking van de werktuigen behandelt.)

en Nuts, maar zij de k voor nuttige en weldadige instellingen.

• **Welsprekendheid** is de kunst, over ernstige onderwerpen in gepasten vorm en op wegslepende wijze het woord te voeren. Omtrent den gepasten vorm kan men moeilijk voorschriften geven, daar het dengene, die zich op welsprekendheid toelgt, te doen is om te overtuigen, te overreden, te roeren en te treffen, waarbij de meest gepaste vorm steeds afhankelijk is van de persoonlijkheid van den spreker en van het gehalte van zijne hoorders. De waardige welsprekendheid zoekt enkel waarheid en spant zich in om deze door eene duidelijke en indrukwekkende stelling ingang te doen vinden. Welsprekendheid is eene kostelijke gave voor man, den pleitbezorger, den godsdienstprediker, voor allen, die geroepen worden om te spreken. Or-

• **Wellust** is een woord, hetwelk alleen bij dichters eene edele betekenis kan hebben. Doorgaans wordt daardoor het zingenot der geslachtsdriit aangeduid. De neiging tot wellust is in strijd met de rede, omdat zij den mensch onder de heerschappij brengt van zijne dierlijke natuur, zijn geest afleidt van het streven naar hoogere kennis, hem tot uitpattingen en alzo tot slooping van zijn lichaam vervoert, de verhevenste vermogens van zijn geest verstoemt of vernietigt en door hare hartstogtelijke kracht de veiligheid van het maatschappelijk leven in gevaar brengt. Zij is de moeder der verachtelijke prostitutie en de onbeilichtstster in talrijke huwelijken.

• **Werkuigkunde** (mechanica is de naam van eene wetenschap, die de beweging en de werking van de werktuigen behandelt.)
• **Welsprekendheid** is de kunst, over ernstige onderwerpen in gepasten vorm en op wegslepende wijze het woord te voeren. Omtrent den gepasten vorm kan men moeilijk voorschriften geven, daar het dengene, die zich op welsprekendheid toelgt, te doen is om te overtuigen, te overreden, te roeren en te treffen, waarbij de meest gepaste vorm steeds afhankelijk is van de persoonlijkheid van den spreker en van het gehalte van zijne hoorders. De waardige welsprekendheid zoekt enkel waarheid en spant zich in om deze door eene duidelijke en indrukwekkende stelling ingang te doen vinden. Welsprekendheid is eene kostelijke gave voor man, den pleitbezorger, den godsdienstprediker, voor allen, die geroepen worden om te spreken. Or-

het welk slag van Indië gezonden werd.
• **Trouwens**, aan de welvaart der bevolking werd niet gedacht: alleen de winsten der Compagnie stonden op den voorgrond. De dividenden, die zij onder de aandeelhouders uitdeelde, waren dan ook een tijd lang ongelooft groot. Maar zij namen toch gaandeweg af: deels door wanbeheer, doch voornamelijk omdat de maatregelen, die men nam, den vooruitgang der productie tegenhielden, terwijl de onderdrukking der bevolking, waarmee het stelsel noodwendig gepaard ging, den lust tot den gedwongen arbeid niet aanwakkerde. Toen eindelijk de Compagnie geheel failliet was gegaan, en het beheer naar Indische bezittingen in het bezit kwam, bleef de welvaart der bevolking niet achter.

• **Trouwens**, aan de welvaart der bevolking werd niet gedacht: alleen de winsten der Compagnie stonden op den voorgrond. De dividenden, die zij onder de aandeelhouders uitdeelde, waren dan ook een tijd lang ongelooft groot. Maar zij namen toch gaandeweg af: deels door wanbeheer, doch voornamelijk omdat de maatregelen, die men nam, den vooruitgang der productie tegenhielden, terwijl de onderdrukking der bevolking, waarmee het stelsel noodwendig gepaard ging, den lust tot den gedwongen arbeid niet aanwakkerde. Toen eindelijk de Compagnie geheel failliet was gegaan, en het beheer naar Indische bezittingen in het bezit kwam, bleef de welvaart der bevolking niet achter.

• **Trouwens**, aan de welvaart der bevolking werd niet gedacht: alleen de winsten der Compagnie stonden op den voorgrond. De dividenden, die zij onder de aandeelhouders uitdeelde, waren dan ook een tijd lang ongelooft groot. Maar zij namen toch gaandeweg af: deels door wanbeheer, doch voornamelijk omdat de maatregelen, die men nam, den vooruitgang der productie tegenhielden, terwijl de onderdrukking der bevolking, waarmee het stelsel noodwendig gepaard ging, den lust tot den gedwongen arbeid niet aanwakkerde. Toen eindelijk de Compagnie geheel failliet was gegaan, en het beheer naar Indische bezittingen in het bezit kwam, bleef de welvaart der bevolking niet achter.

• **Trouwens**, aan de welvaart der bevolking werd niet gedacht: alleen de winsten der Compagnie stonden op den voorgrond. De dividenden, die zij onder de aandeelhouders uitdeelde, waren dan ook een tijd lang ongelooft groot. Maar zij namen toch gaandeweg af: deels door wanbeheer, doch voornamelijk omdat de maatregelen, die men nam, den vooruitgang der productie tegenhielden, terwijl de onderdrukking der bevolking, waarmee het stelsel noodwendig gepaard ging, den lust tot den gedwongen arbeid niet aanwakkerde. Toen eindelijk de Compagnie geheel failliet was gegaan, en het beheer naar Indische bezittingen in het bezit kwam, bleef de welvaart der bevolking niet achter.

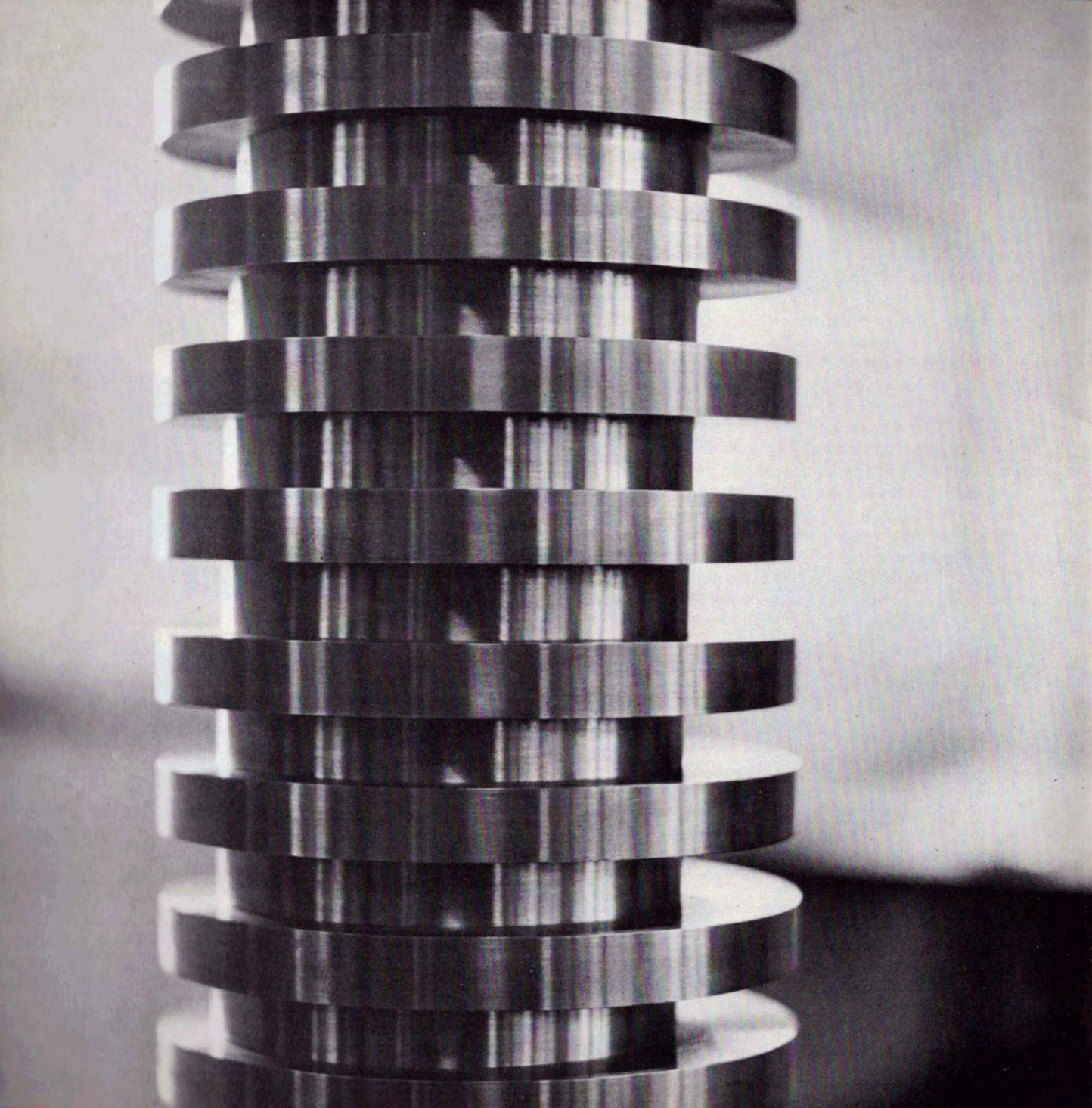
Winkler Prins Prijzen

De Winkler Prins Stichting heeft ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Winkler Prins Encyclopedie wetenschappelijke prijzen ingesteld, met als doel de bevordering van de wetenschapsbeoefening in Nederland en België. De prijzen worden toegekend aan Nederlandse en Belgische wetenschapsbeoefenaren die in hun dissertatie hebben blijk gegeven van een oorspronkelijke visie op het daarin behandelde onderwerp.

Het betreft prijzen op het gebied van Rechtsgeleerdheid, Politieke, economische en sociale geschiedenis, Biofysica en biochemie, Technische wetenschappen, Nederlandse taal- en letterkunde, Economie, Sterrenkunde en theoretische natuurkunde en Geneeskunde. Op elk dezer gebieden wordt in een periode van acht jaar één prijs toegekend in Nederland, groot f 4000, en één in België, groot 60 000 F. De prijzen in de vier eerstgenoemde vakgebieden worden voor de eerste maal uitgereikt in 1970 (in België tijdens een plechtigheid in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel op 24 oktober 1970), die in de vier andere vakgebieden in 1974. Voor bekroning komen in aanmerking dissertaties die zijn verschenen binnen de termijn van acht jaar vóór het jaar waarin toekenning op het desbetreffende wetenschapsgebied plaatsvindt.

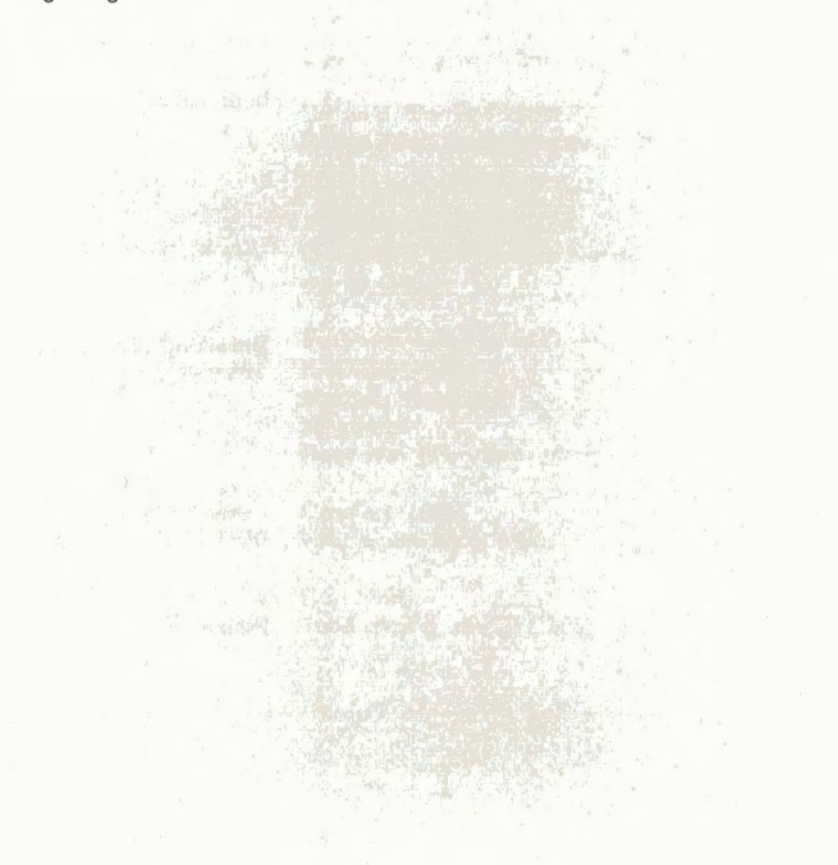
De prijzen worden verleend op basis van voordrachten door jury's samengesteld voor Nederland door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, voor België door de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde en de Koninklijke Vlaamse Academie voor Geneeskunde.

• **Trouwens**, aan de welvaart der bevolking werd niet gedacht: alleen de winsten der Compagnie stonden op den voorgrond. De dividenden, die zij onder de aandeelhouders uitdeelde, waren dan ook een tijd lang ongelooft groot. Maar zij namen toch gaandeweg af: deels door wanbeheer, doch voornamelijk omdat de maatregelen, die men nam, den vooruitgang der productie tegenhielden, terwijl de onderdrukking der bevolking, waarmee het stelsel noodwendig gepaard ging, den lust tot den gedwongen arbeid niet aanwakkerde. Toen eindelijk de Compagnie geheel failliet was gegaan, en het beheer naar Indische bezittingen in het bezit kwam, bleef de welvaart der bevolking niet achter.

Winkler Prins Monument

Detail van de maquette van het Winkler Prins Monument, ontworpen door André Volten. Het monument krijgt een hoogte van 13 meter en wordt uitgevoerd in roestvrij staal. Het wordt geplaatst op het Frederiksplein te Amsterdam en op 9 oktober 1970 aan de gemeente Amsterdam overgedragen.

Opening door prof. dr. A. J. Wiggers
voorzitter van de Winkler Prins Stichting en van de
hoofddredactie van de Winkler Prins Encyclopedie

Uitreiking van de eerste Winkler Prins Prijzen

Pauze

Concert te geven door het Concertgebouworkest

Dirigent: Bernard Haitink
Solist: Theo Bruins, piano

<i>Felix Mendelssohn Bartholdy</i> 1809–1847	Ouverture 'Ein Sommernachtstraum', op. 21 (1826)
<i>W. A. Mozart</i> 1756–1791	Serenata notturna in D gr.t., K.V. 239 (1776) Marcia: Maestoso Menuetto Rondeau: Allegretto – Adagio – Allegro
<i>Kees van Baaren</i> 1906–1970	Concert (1964) voor piano en orkest
<i>Richard Strauss</i> 1864–1949	Don Juan, Tondichtung, op. 20 (1888)

Mendelssohn:
Ouverture 'Ein Sommernachtstraum'

Mendelssohns ouverture voor Shakespeares *Midzomernachtsdroom* is een der vele werken die in het tijdperk der romantiek ontstonden uit bewondering voor de grote Engelse dramaturg. Mendelssohn schreef het werk op 17-jarige leeftijd en er zal wel nauwelijks een componist te vinden zijn die op die leeftijd zulk een gaaf meesterwerk schreef. Zelfs als men in aanmerking neemt dat het werk zijn definitieve vorm pas kreeg nadat Mendelssohn de raadgevingen van zijn oudere vriend Marx ter harte had genomen, moet men zeggen dat dit werk een verbluffend geniale worp is. De sprookjessfeer van het stuk is meesterlijk getroffen in de ijle blazersakkoorden van het begin en de daarop aansluitende fluisterende strijkersfiguren. Maar ook de potsierlijke handwerkslieden hebben hun plaats in de ouverture gekregen. En Mendelssohn, classicist onder de romantici en groot bewonderaar van Haydn, Mozart en Beethoven, slaagde erin voor deze ideeën een bijzonder gave vorm en een ideaal instrumentaal gewaad te vinden. Dit stuk is zo verrassend rijp, dat de componist er onmiddellijk bij kon aansluiten toen hem 17 jaar later gevraagd werd toneelmuziek voor Shakespeares blijspel te schrijven.

De eerste uitvoering van de ouverture vond plaats op 20 februari 1827 te Stettin, onder leiding van de componist. Het was een merkwaardig programma: Mendelssohn speelde namelijk op hetzelfde concert samen met Loewe een van zijn concerten voor twee piano's en was bovendien solist in Webers *Concertstuk*; Loewe dirigeerde ten slotte de *Negende symfonie* van Beethoven.

M.F.

ite
el-
stan-
n rijk
n, Bern-
ler zijner
eindelijk
genoot in
Mendels-
Januarij
Duitse
am, was:
sche Kon-
lij de ge-
Wolf en
ne levens-
ie in het
een onver-
stichtte en
ssohn onder
sprache" ter
hij met Les-
en in 1755
ndungen."
loopte hij
ene merk-
Sulzer
ehönen
voor
hreef
über
önen
Be-
Naive
mpfin-
1763 door
„Abhand-
ysischen
über die
sprachen
Morgen-
zocht hij
„Morgen-
bewijzen.
elling bij
gens op
n Vin-
hij in
e samen-
constitutie
verdien-
door de
ad hij
an
o-
n,
vs

or,
(n)
Mendels
Loon Georg Ben
aar te Bonn en sch
van: „Das germanische Europa (1836)", —
„Die ständische Institution im monarchischen
Staate (1846)", enz.

Mendelssohn Bartholdy (Felix), een uitstekend componist, geboren te Hamburg den 3den Februarij 1809 een kleinzoon van boven vermelden wijsgeer, toonde bereids in zijne jeugd een ongemeenen aanleg voor de muziek. Hij ontving onderwijs te Berlijn, trad op 9-jarigen leeftijd reeds op met een: „Concert militaire" van Dussek en leverde als 12-jarige knaap welgeslaagde proeven van compositiën, zoodat Zelter hem zijn besten leerling noemde. Het wonderkind werd aan Göthe voorgesteld, en ontving voorts onder-richt van J. Moscheles, toen deze in 1824 concerten gaf te Berlijn. Toen voorts ook Cherubini te Parijs ongemeen ingenomen was met de gaven van den jongeling, maakte zijn vader geen bezwaar tegen den wensch om zich geheel en al aan de kunst te wijden. Zijne opvoeding werd echter in andere opzichten geenszins verwaarloosd: met ijver legde hij zich toe op de oude talen, las de werken der voornaamste dichters en gaf zelfs eene uitstekende Duitse bewerking van den: „Andria" van Terentius in het licht. Tevens leerde hij Fransch, Engelsch, Italiaansch en Spaansch, en bezocht in 1827 de universiteit te Berlijn, waar hij zich gedurende 2 jaren inzonderheid bij de wijsbegeerte bepaalde. Na dien tijd, van 1829 af, wijdde hij zich onverdeeld aan de muziek. Vóór dien tijd had hij reeds 4 opera's gecomponeerd, van welke in 1827: „Die Hochzeit des Gamacho" te Berlijn met goed gevolg was opgevoerd. Ook had hij reeds onderscheidene andere stukken, o. a. de twee beroemde ouvertures over den „Zomernachtsdroom" en „Meeresstille und glückliche Fahrt" geleverd. Daarenboven deed hij de: „Matthäuspassion" van Sebastian Bach ten gehoor brengen, welke alle vrienden der muziek met geestdrift vervulde. Mendelssohn begaf zich daarop naar Londen, waar Moscheles hem aanstonds deed opnemen in het Philharmonisch Genootschap en de opvoering der ouvertures voor den „Zomernachtsdroom" voorbereidde. Zij vond grooten bijval en werd op een concert, door Henriette Sonntag gegeven, eene zegepraal voor den componist. Op eene reis door Schotland schreef hij de: „Hebriden-Ouverture", alsmede het bevallige zangspel: „Die Heimkehr aus der Fremde". Hij keerde voorts naar zijn vaderland terug en vertrok in 1830 naar Rome, waar hij de „Nacht" en den eersten be- sch- on, vs

W. A. Mozart: Serenata notturna

Voor zijn definitieve vestiging in Wenen in 1781 schreef Mozart een groot aantal werken voor zeer uiteenlopende bezettingen, die behoren tot het genre van het Divertimento en de Serenade. Benaming en bestemming van deze werken zijn eveneens zeer verschillend: sommige zijn 'Finalmusiken' voor een betrekkelijk groot orkest, bestemd voor de afsluiting van het academische jaar, andere 'Tafelmusiken' voor blazers, of, zoals de Haffner-serenade, feestmuzieken voor een huwelijk of andere feestelijke plechtigheid.

Over de bestemming van de *Serenata notturna* — de pleonastische benaming staat in Leopold Mozarts hand op het manuscript en dan nog met een Zuidduitse afwijking: 'Serenada' — is niets met zekerheid te zeggen. Gezien de bescheiden bezetting moet ze in een intiem milieu geklonken hebben: ze is geschreven voor twee groepen strijkers en twee pauken. De ene groep bestaat uit twee violen (uitdrukkelijk aangeduid als 'Violino principale', dus solistisch te bezetten), altviool en contrabas, de andere uit twee violen, altviool en violoncel. Het is denkbaar dat oorspronkelijk beide groepen solistisch bedoeld waren; bij tegenwoordige uitvoeringen wordt de tweede groep meestal meervoudig bezet. Trouwens, in het handschrift staat bij de violoncelpartij een meervoudsaanduiding (violoncelli). In tegenstelling tot vele andere serenades van Mozart bestaat de *Serenata notturna* uit slechts drie delen: een mars, een menuet met trio en een rondo.

M.F.

Kees van Baaren:
Concert voor piano en orkest

Het *Concert voor piano en orkest* werd geschreven in de loop van 1964 als opdracht van de Johan-Wagenaarstichting. Het duurt ongeveer 13 minuten en is eendelig, met dien verstande dat er acht onderdelen zijn die zonder onderbreking op elkaar volgen. Opvattingen omtrent de verhouding piano-orkest die op enkele punten afwijken van de gebruikelijke, hebben de structuur sterk beïnvloed. Volgens deze opvattingen zijn de twee concorderende elementen — de piano en het orkest dus — autonome grootheden van gelijke importantie. Dientengevolge bevat de partituur geen passage waarin het ene element ten opzichte van het andere een secundaire, dus bij voorbeeld inleidende, begeleidende of verbindende functie vervult. Bovendien berust de structuur van de piano-partij vaak op andere continuïteitsprincipes dan die van het orkestrale gedeelte.

K.v.B.

Ontleend aan het Programma van het Galaconcert ter gelegenheid van het 60-jarig jubileum van Het Residentie-Orkest op 20 november 1964.
Het werk is uitgegeven door de Stichting Donemus.

Richard Strauss: Don Juan

Don Juan is de eerste in de reeks 'Symfonische Dichtungen' waarmee Richard Strauss dit genre naar een hoogtepunt voerde. Strauss schreef het werk op 24-jarige leeftijd. Sedert de première te Weimar in 1889 verscheen het op het repertoire van alle orkesten ter wereld. Het stuk is geïnspireerd op een gedicht van Nikolaus Lenau, waaruit de componist fragmenten als 'programma' gebruikte.

De held Don Juan raast rusteloos van het ene avontuur in het andere:

*Den Zauberkreis, den unermesslich weiten,
Von vielfach reizend schönen Weiblichkeiten
Möcht' ich durchzieh'n im Sturme des Genusses.*

Het beginthema karakteriseert de temperamentvolle Don Juan zelf, verdere thema's schetsen zijn amoureuze avonturen, waarbij de verschillende vrouwenfiguren worden geschilderd in lyrische episoden, steeds eindigend met een chromatisch motief dat de afkeer van de ongedurige held na ieder avontuur symboliseert. Ten slotte stelt de natuur paal en perk aan Don Juans uitpattingen: 'Der Brennstoff ist verzehrt, und kalt und dunkel ward es auf dem Herd'. Na een beklemmende pauze eindigt het stuk met een paar sombere, lamenterende akkoorden.

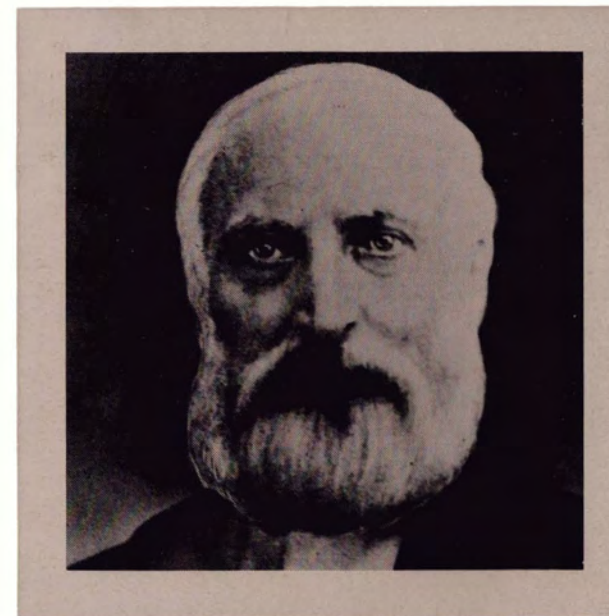
Bernard Haitink

Bernard Haitink werd geboren te Amsterdam in 1929 en volgde, na zijn conservatoriumstudie (viool) in Amsterdam, in 1954 en 1955 de dirigentencursus van de Nederlandse Radio-Unie onder Ferdinand Leitner. In 1961 werd hij naast Eugen Jochum benoemd tot eerste dirigent van het Concertgebouworkest; sinds 1964 bekleedt hij als enige deze functie. Bovendien is hij sedert 1967 eerste dirigent en muzikaal adviseur van het London Philharmonic Orchestra. Met beide orkesten onderneemt Haitink succesvolle internationale tournees, o.a. naar de Verenigde Staten en Japan. In 1970 ontving hij de Bruckner-medaille van de American Bruckner Society, een onderscheiding die hem in het bijzonder werd verleend voor het voortzetten van de Amsterdamse Bruckner-traditie.

Theo Bruins

Theo Bruins werd geboren te Arnhem in 1929 en studeerde aan het Muzieklyceum te Amsterdam onder leiding van Jaap Spaanderman en Kees van Baaren. Hij voltooide zijn studie te Parijs bij Yves Nat en Charles Koechlin. In 1948 debuteerde hij met het Concertgebouworkest onder leiding van Eduard van Beinum. Hij trad, behalve in Nederland, ook regelmatig op in het buitenland (o.a. in Indonesië, Canada, Engeland, Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk, Italië, België, Tsjechoslowakije, Polen, Noorwegen, Mexico en de Nederlandse Antillen). In maart 1960 werd hem de 'Harriet Cohen Beethoven Medal for piano' toegekend.

Uit de historie der Winkler Prins Encyclopedieën

In 1870, juist honderd jaar geleden, kwam het eerste deel gereed van de *Geïllustreerde Encyclopaedie. Woordenboek voor Wetenschap en Kunst, Beschaving en Nijverheid*. Het werk verscheen in afleveringen van 48 blz., prijs f 0,30. Tien afleveringen vormden een deel. Zo kwamen tussen 1870 en 1882 15 tekstdelen en 1 deel illustraties tot stand.

Het was de Amsterdamse uitgever C. L. Brinkman die het initiatief had genomen tot het publiceren van de encyclopedie. De jaren zeventig van de vorige eeuw vormden een periode van intensieve industrialisatie, waarmee Nederland, dat als koloniale mogendheid al een belangrijke plaats innam, zich ook qua economische structuur onder de hoog ontwikkelde landen schaarde. In 1869 was het dagbladzegel afgeschaft, waardoor de kranten een grotere vlucht konden nemen en konden gaan voldoen aan de snel toenemende behoefte aan informatie. Het moment om in Nederland een nationale encyclopedie te lanceren, was dan ook gunstig gekozen. Het werk bereikte een voor die tijd hoge oplage van 4750 exemplaren.

Als redacteur en vrijwel enige auteur trad op Anthony Winkler Prins (1817-1908), wiens naam vanaf de derde druk met de titel van het boek samensmolt. Winkler Prins was een van de meest belezen Nederlanders van zijn tijd. Door zijn studies was hij thuis zowel in de wis- en natuurkunde als in de klassieke letteren en de theologie; daarnaast had hij grote belangstelling voor geografie en geologie. Winkler Prins combineerde het predikantschap in de Doopsgezinde gemeenten van Tjallebert (1841-1850) en Veendam (1850-1882) met tal van literaire, maatschappelijke en politieke activiteiten. Zo was hij een van de stuwende krachten voor de vernieuwing van het onderwijs in Veendam. Eruditie, ongeëvenaarde werkkraft en geloof in het adagium 'kennis is macht' waren de instrumenten waarmee Anthony Winkler Prins zich aan zijn titanenarbeid zette.

Uitgever Brinkman overleed in oktober 1881, kort

voor de voltooiing van de eerste druk, waarna de rechten overgingen op de in 1880 opgerichte N.V. Uitgeversmaatschappij Elsevier. Deze verzocht Winkler Prins een nieuwe druk te verzorgen, die tussen 1884 en 1888 verscheen. De derde druk (1905-1912) was de eerste die niet onder hoofdredactie van de inmiddels hoogbejaarde Winkler Prins verscheen, al steunde hij de nieuwe hoofdredacteur, Henri Zondervan, nog wel met adviezen. De samenstelling van de encyclopedie was inmiddels al lang geen eenmanswerk meer. In de loop der jaren werd een steeds groter aantal medewerkers aangetrokken. De vierde druk (1914-1922), eveneens onder hoofdredactie van Henri Zondervan, telde er 100.

Geheel nieuw opgezet werd de vijfde druk (1932-1938), een waagstuk in crisistijd dat onder leiding van prof. dr. Jan de Vries samen met 250 medewerkers tot een goed eind werd gebracht. Voor het eerst was er een speciale redacteur voor Vlaanderen, prof. dr. Aug. Vermeylen. Deze druk is voorts de eerste die, zij het op bescheiden schaal, literatuurverwijzingen geeft.

De Tweede Wereldoorlog markeerde een breuk in de traditie der Winkler Prins Encyclopedieën. De nieuwe druk, de zesde, werd niet alleen weer van de grond af nieuw opgetrokken, het werk versilde ook in karakter van zijn voorgangers. Het heeft, en daarin weerspiegelt zich de tijd, een duidelijk Angelsaksische inslag met zijn sterk gecentraliseerde behandeling van de stof en zijn naar verhouding geringe aantal trefwoorden. De zesde druk, die tussen 1947 en 1954 verscheen, speelde in de eerste naoorlogse jaren een grote rol als informatieve en documentaire publikatie van het vrije woord. De Nederlands-Vlaamse hoofdredactie, onder voorzitterschap van prof. mr. H. R. Hoetink, liet zich bijstaan door 1000 medewerkers.

De samenstellers van de zevende druk, de Grote Winkler Prins, zijn qua formule teruggekeerd tot de traditie van de vooroorlogse edities. De Winkler Prins Encyclopedie heeft - de zesde druk uitgezonderd - steeds een middenpositie ingenomen tussen het Duitse

type encyclopedie (Konversationslexikon, met verregaande uitsplitsing van de stof) en het Engels-Amerikaanse type (met sterke centralisatie). In de Winkler Prins Encyclopedie wordt de stof in principe 'geatomeerd' (uitgesplitst op een zo groot mogelijk aantal trefwoorden); in al die gevallen echter waarin het inzicht in de materie door uitsplitsing belemmerd zou worden, geeft de Winkler Prins samenvattende overzichtsartikelen. De eerste delen van de zevende druk stonden onder hoofdredactie van prof. dr. J. F. Staal, voorzitter, en prof. dr. R. F. Lissens, prof. dr. A. Devreker, prof. dr. J. Presser en prof. dr. A. J. Wiggers. Bij deel 5 trad prof. dr. J. F. Staal wegens vertrek naar het buitenland uit de hoofdredactie. Voorzitter werd prof. dr. A. J. Wiggers, terwijl prof. dr. N. H. Kuiper toetrad. Een zwaar verlies betekende het overlijden van prof. dr. J. Presser op 30 april 1970. De zevende druk wordt samengesteld door gespecialiseerde encyclopedieredacties in Amsterdam en Brussel, bijgestaan door thans bijna 1500 deskundigen. De computer speelt een niet weg te denken rol bij de programmering en samenstelling. Zo hebben de menselijke en technische hulpmiddelen zich in een eeuw tijd maximaal verwijderd van de situatie in 1870.

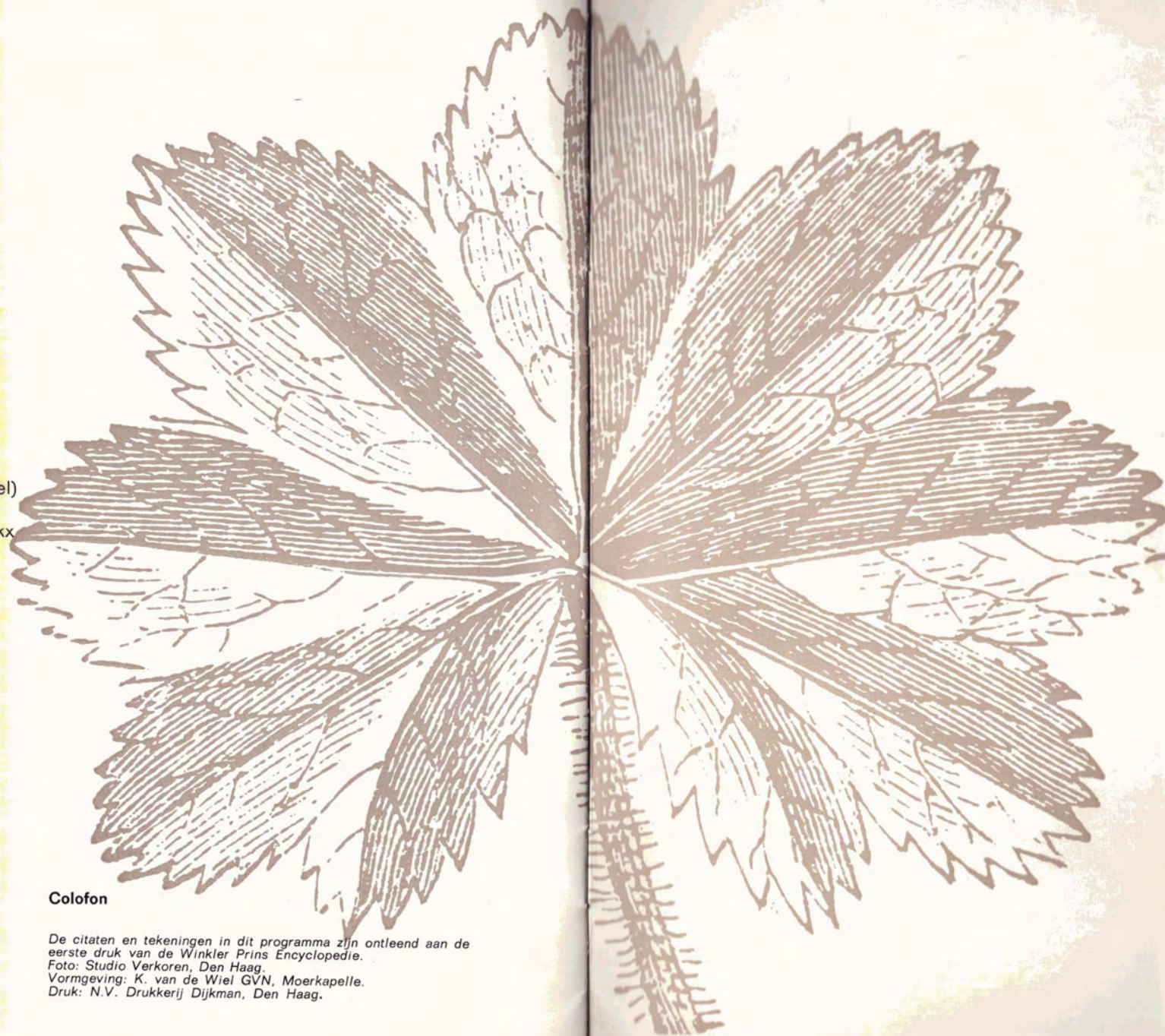
Het is opmerkelijk dat in een beperkt taalgebied als het Nederlandse een encyclopedisch fonds gestalte heeft kunnen krijgen, dat door zijn veelzijdigheid enig is in de wereld. Het Winkler Prins fonds omvat algemene encyclopedieën, uiteenlopend qua omvang en formule, een reeks een- en meerdelige gespecialiseerde encyclopedieën en voorts Jaarboeken (sedert 1950) en Supplementen.

Winkler Prins Redactie

Algemene leiding K. A. With
Chef-redactrice Mej. M. M. C. Mengelberg
Senior-redacteurs Drs. B. C. Hummel
Mej. A. M. Th. Klaver
R. H. Lankester
P. A. Marijnen
Mej. A. van der Meer
Dr. G. Peeters (Brussel)
Redacteurs J. L. de Belder (Brussel)
Mr. H. J. A. Jonker
A. F. T. M. Kolsteren
P. P. Massee
J. L. J. Meiners
R. Nieber
A. I. M. Polders
Mej. drs. R. Th. Raymakers
Mevr. dr. A. van Reeth (Brussel)
Mej. N. Roos
Mevr. L. C. Verhoeven-Willockx
(Brussel)
T. H. Witkop
A. F. J. Wubbe
Mej. drs. M. W. Wyers
Mr. F. Zoetmulder
alsmede
J. H. van den Berg
R. Berkenbosch
A. Dekker
P. Houtman
C. H. H. Zegers

Colofon

De citaten en tekeningen in dit programma zijn ontleend aan de eerste druk van de Winkler Prins Encyclopedie.
Foto: Studio Verkoren, Den Haag.
Vormgeving: K. van de Wiel GVN, Moerkapelle.
Druk: N.V. Drukkerij Dijkman, Den Haag.

Commissarissen en Directie van Elsevier Nederland N.V. en de Hoofdredactie van de Winkler Prins Encyclopedie hebben de eer U te berichten dat zij zich voorstellen ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Winkler Prins Encyclopedie op vrijdag 9 oktober 1970 des namiddags te 16.00 uur te ontvangen in het Amstel Hotel te Amsterdam.

Uw aanwezigheid bij deze ontvangst zal op hoge prijs worden gesteld.

Het Bestuur van de Winkler Prins Stichting en de Hoofdredactie van de Winkler Prins Encyclopedie hebben de eer U ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Winkler Prins Encyclopedie uit te nodigen voor een feestelijke bijeenkomst in het Concertgebouw te Amsterdam op vrijdag 9 oktober 1970 te 20.30 uur.

Op deze avond zullen voor de eerste maal vier van de onlangs ingestelde Winkler Prins Prijzen worden uitgereikt. Na de pauze zal een concert worden gegeven door het Concertgebouworkest onder leiding van Bernard Haitink.

Verzoeken gunstig antwoord door middel van bijgaande kaart vóór 23 september 1970.

Wandelkostuum